

Antoni de Capmany i les seves *Memorias históricas*

Antoni de Capmany i de Montpalau va néixer a Barcelona el 1742, d'una família austracista que havia pres part activa en la Guerra de Successió contra Felip V i que es va veure obligada, per això, a exiliar-se uns anys a Itàlia.¹ Compartiria amb Aribau un defecte, la dificultat de parlar, que contrasta amb la seva preocupació per l'eloqüència i que ajuda a entendre que no sobresortís com a orador a les corts de Cadis. Va ingressar a l'exèrcit, participà en la invasió de Portugal del 1762 com a oficial i, destinat més tard a Utrera, es va casar amb una senyoreta andalusa, Gertrudis de la Polaina, en circumstàncies no del tot clares, i es va retirar de l'exèrcit el 1770, tal vegada com a conseqüència d'aquest matrimoni realitzat sense haver demanat permís.

Va col·laborar en la colonització de Sierra Morena, reclutant llauradors, hortolans i menestrals catalans,² però sembla haver-se enfrontat més endavant amb Olavide, contra el qual parlaria amb duresa al seu procés inquisitorial, cosa que no li va estalviar de veure's també perseguit per la Inquisició. Des del 1775 va començar una carrera de funcionari a Madrid, on ingressaria, el 1776, a la Real Academia de la Historia.³ El 1808 va fugir de Madrid i va participar a les corts de Cadis com a diputat per Catalunya; allí va morir, com

1. L'avi d'Antoni, «el donzell guixolenc Geroni de Capmany i de Montpalau», el segon cognom del qual prendrà el seu nét amb preferència al de la mare, va tenir una actuació destacada a Girona (Benet Julià i Figueras, «Sant Feliu de Guíxols, 1701-1705», a *Estudis del Baix Empordà*, 16, 1997, pp. 71-94; cita de p. 92).

2. Sobre això, Antonio de P. Ortega Costa i Sofia Díez Tejerina, «Catalanes en la colonización de Sierra Morena (Correspondencia entre Olavide y Capmany)», a *Boletín del Ilustre Colegio Nacional de Economistas*, año XI (1964). Dec el coneixement d'aquest article a Jaume Torras.

3. El 1785 se li encomanava de reconèixer els arxius reials de Barcelona i el 1802 els del Real Patrimonio de Catalunya.

a conseqüència d'una epidèmia, el novembre de 1813. Cal entendre, doncs, que va viure lluny de Catalunya, exceptuant alguns viatges puntuals, des que, als divuit anys, va ingressar a l'exèrcit.

No és cosa de seguir la vida política de Capmany fins a la seva mort a Cadis, amb una trajectòria tan plena de contradiccions com la de la major part dels seus contemporanis en una època de confusió, ni la seva obra filològica castellana,⁴ que pot ajudar a explicar l'escàs interès d'aquest "purista" per la llengua catalana, si bé convé que no oblidem que per a Capmany, com per als catalans de la Guerra de Successió i de molt després, fins al romanticisme almenys, la llengua no era el signe d'identificació nacional, sinó que ho eren les lleis i les institucions polítiques, que determinaven l'estructura de la societat i les relacions que s'establien entre els seus membres.

És aquesta manera d'entendre la catalanitat el que explica el Capmany historiador que entra en contacte amb la Junta de Comerç de Catalunya i que inicia una obra d'abast polític amb la publicació, el 1778, amb el pseudònim de Ramón Miguel Palacio, del *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales*,⁵ un text sovint mal entès, perquè s'ha d'analitzar des del context català en què s'inicia la industrialització i no des del de l'agrarisme «il·lustrat» castellà del seu temps, i que Ernest Lluch i Ramon Grau han explicat adequadament.⁶

Importa molt d'entendre que la seva obra cabdal, les *Memorias históricas*

4. L'obra de Capmany, amb les seves diverses edicions, fins al 1983, es pot veure a Francisco Aguilar Piñal, *Bibliografía de autores españoles del siglo XVIII*, Madrid, CSIC, 1981-1995, II, pp. 194-204. Pel que fa a l'obra filològica, Fernando Lázaro Carreter considera el *Teatro histórico-crítico de la elocuencia castellana* «como la obra más significativa de Capmany y la más importante de la filología nacional en el siglo XVIII» (*Las ideas lingüísticas en España durante el siglo XVIII*, Barcelona, Crítica, 1985, p. 275).

5. El títol segueix: *y de la influencia de sus gremios en las costumbres populares, conservación de las artes y honor de los artesanos*. Se'n va fer una reedició facsímil a Madrid el 1986, per editors que ignoraven, segons sembla, el nom real de l'autor.

6. Ernest Lluch, *El pensament econòmic a Catalunya, 1760-1840*, Barcelona, Edicions 62, 1973, pp. 35-40. Utilitzo altres dades del mateix capítol d'aquest llibre: «Antoni de Capmany: l'economia com a història»; Ramon Grau, *Antonio de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1994.

sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona, neix a la vegada de la iniciativa de Capmany, que ja estava treballant en aquests temes, i de l'encàrrec que li fa la Junta de Comerç, que li permet d'obtenir els documents que necessita, reunits per Antoni Juglà, arxiver de la Junta, o copiats als arxius de la Ciutat i de la Catedral per Josep Farriol i Jaume Caresmar.

La publicació dels quatre volums de les *Memorias*, que apareixeran entre 1779 i 1792, amb una tirada de 1.500 exemplars, ocuparà llargament un Capmany amb problemes de salut, que supervisa tots els aspectes de l'edició. L'obra es destinava en una petita part —de vuitanta a noranta exemplars— a regalar-la a les autoritats i no tingué pas gaire èxit de venda en el seu temps.⁷

Si penséssim, però, que les *Memorias* són, com es diu algunes vegades, un simple encàrrec institucional encaminat a “presentar” la Junta davant de les autoritats de la cort, no entendríem res. Seria impossible explicar-se, d'aquesta manera, per què s'ha esmerçat tant esforç en la publicació de la col·lecció de documents que les acompanya i, sobretot, per què després de l'escàs ressò obtingut per la primera part, apareguda el 1779, Capmany torna a la feina, i la Junta torna a subvencionar la recerca i l'edició dels dos volums que sortiran el 1792.

Per part de Capmany hi ha, per una banda, la convicció d'estar realitzant una obra històrica important i innovadora, que ell mateix qualifica com una «història econòmica» de Catalunya, un gènere nou, com ho posa en evidència la naturalesa mateixa de la riquíssima col·lecció de documents que l'acompanya: «Hasta ahora —diu— ninguna nación ha dado a la prensa una recopilación de instrumentos de igual antigüedad y novedad de objeto, relativas a la marina, al comercio y a las artes».⁸ L'erudició tradicional es ba-

7. Sobre la col·laboració entre la Junta i Capmany, l'esforç realitzat per aquest en l'edició i l'escassa difusió de l'obra utilitzo el treball, força documentat, de Fernando Sánchez Marco i Miquel Pérez Latre, «El mecenazgo historiográfico de la burguesía barcelonesa: las *Memorias históricas* de Capmany», a Luis Miguel Enciso Recio, ed., *La burguesía española en la Edad Moderna*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1996, I, pp. 199-232.

8. Val la pena, per entendre l'abast del projecte de Capmany, de llegir la «Prefación» amb què inicia l'obra. El text que cito es troba al començament de la col·lecció de documents. En l'edició de les *Memorias históricas* que utilitzo, la realitzada a cura d'Emili Giralt per la Cambra de Comerç de Barcelona en 1961-1963, és al volum II, primera part, p. XVI.

sava en els arxius monàstics i publicava els documents que s'hi guardaven. A França i Anglaterra mateix s'havien limitat a fer una història naval, essencialment militar, i no hi havia encara una història econòmica com la que Capmany estava dissenyant, amb la seva segona part, la dedicada al comerç, que venia a ésser «como una introducción a la historia mercantil de las naciones modernas», i una tercera, encara més original, dedicada a les activitats industrials.⁹

En aquests plantejaments hi ha una preocupació teòrica molt clara, nascuda en un home que és ben al corrent de la historiografia del seu temps, que cita Giannone o la “Història d’Anglaterra” de Hume, i que té al cap la teoria dels quatre estadis quan justifica separar-se de l’esquema que demanaria que la història del desenvolupament econòmic comencés per l’agricultura, seguís per les arts i acabés en el comerç, i proposa, en canvi, de començar per la marina i el comerç, dient: «este orden, llamémosle inverso, en el progreso de toda sociedad civil, además de ser natural en los países marítimos, tiene a su favor dos insignes exemplos de la edad media en las repúblicas de Venecia y Génova, y uno que decide por todos los que conocemos de los tiempos modernos en la Gran Bretaña».¹⁰ Idees que difícilment havien d’entendre els agraristes més o menys il·lustrats de la cort.

Hi ha també, però, en l’obra de Capmany un propòsit polític de llarg abast. Ernest Lluch sostenia que les *Memorias* formen part d’un projecte global de recuperació amb el *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña*, enllestit el 1780 però inèdit fins als nostres dies,¹¹

9. Ha costat, però, d’entendre la importància de l’obra de Capmany. En la memòria de Guillermo Forteza, *Juicio crítico de las obras de D. Antonio de Capmany y de Montpalau*, Barcelona, Acadèmia de Bones Lletres, 1857, que s’usa sovint com a font biogràfica, malgrat la seva total mediocritat, se sosté que Capmany no era una «de aquellas inteligencias sublimes y privilegiadas», sinó un «modesto soldado del pensamiento» (pp. 6-7). El primer a reivindicar el valor i el significat de l’obra històrica de Capmany seria segurament Pierre Vilar, a «Capmany i el naixement del mètode històric», publicat per primera vegada en català l’any 1933 i reproduït a *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona, Curial, 1973, pp. 83-90.

10. *Memorias*, ed. 1961, I, p. 435.

11. Edició a càrrec d’Ernest Lluch, Barcelona, Alta Fulla, 1997.

i les *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, publicades, amb altres textos complementaris sobre la llengua, molt més tard, però projectades i iniciades ara.¹² Jo voldria limitar-me a remarcar el substrat polític específic de l'obra de Capmany. Un substrat que podríem anomenar "austracista", si amb aquest adjectiu s'entén que volem dir una voluntat de continuïtat amb les idees de desenvolupament d'unes institucions polítiques basades en la representació dels interessos fonamentals de la societat, que seria el model derrotat per l'absolutisme borbònic a la Guerra de Successió, amb resultats tan nefastos per a Catalunya com per al conjunt d'Espanya.

Capmany ho diu explícitament a les *Memorias*, com quan evoca el vell govern de la ciutat de Barcelona, posat en mans de comerciants i menestrals, «de aquellos hombres cuyo interés particular era inseparable del general».¹³ I ho sostindrà sobretot a les corts de Cadis.

Ho farà en la introducció al text, tan interessant, de *Práctica y estilo de celebrar cortes*,¹⁴ on escriu: «No presento el estado político de la Corona de Aragón por modelo perfecto de una Constitución, tal como acaso necesitan los pueblos para alcanzar y afianzar la última felicidad y libertad del hombre en sociedad [...]. Lo presento para mostrar al mundo poco instruido de nuestra antigua legislación hasta qué grado de libertad llegaron las provincias de aquella corona en siglos que hoy se les quiere llamar góticos, por no decir bárbaros, y cual en aquellos tiempos no había gozado ninguna nación en un gobierno monárquico». Això explica que un estat petit com aquell fes tantes conquestes. Si la hisenda dels reis era curta i escassa, «la nación era rica por lo que les daba, y el modo como se lo daba. Ella se imponía los tributos, y se los administraba [...], daba dinero y daba hombres;

12. Vegeu, sobretot, Ernest Lluch, *La Catalunya vençuda del segle XVIII*, Barcelona, Edicions 62, 1996.

13. *Memorias*, ed. 1961, I, p. 397.

14. *Práctica y estilo de celebrar cortes en el reino de Aragón, principado de Cataluña y reino de Valencia y una noticia de las de Castilla y Navarra*, Madrid, Imprenta de don José del Collado, 1821. Un editor anònim va publicar «este manuscrito de don Antonio Capmany, a cuya diligencia y conocimientos encomendó este trabajo la Junta Central, en Sevilla, en setiembre de 1809».

jamás los reyes carecieron de recursos para resistir u ofender a los enemigos». A les seves corts, «la necesidad de demarcar las clases, dividiendo en estados la representación nacional, produjo la discreta división de las condiciones [...]. Había estamentos y todos tenían su parte en el gobierno público, de cuyo concierto resultaba la unidad. [...] En fin, era el país que tenía una Constitución, la cual, por los nudos con que estaba ligada, era por sí misma indisoluble. Y así perseveró, invulnerable hasta que las armas de Felipe II en Aragón, y las de Felipe IV en Cataluña, intentaron darle algunos asaltos; y últimamente, las de Felipe V la derribaron con mayor poder, por aquel derecho de conquista que se atribuyó con la guerra de sucesión».

El manuscrit de Capmany donava una bona descripció de la constitució i funcionament de les corts d'Aragó, de les de Catalunya (basant-se essencialment en Peguera, afegint-hi en complement alguns textos, com un «Compendio de las Constituciones generales de Cataluña por Narciso de San Dionís», en llatí, i una sinopsi d'altres tractadistes) i de les de València (combinant també textos de diversos autors). A continuació, hi consten les notícies que havia pogut reunir sobre les corts de Castella i la reproducció del «Reglamento para el Consejo representativo de la ciudad y república de Ginebra», i finalment, com a mostra de la seva visió dels lligams entre el passat i el present, el «Reglamento que se observa en la Cámara de los Comunes para discutir las materias y votar», il·lustrat amb abundants notes explicatives seves.

A les corts de Cadis Capmany exposaria una visió del passat que anunciava la imatge reivindicativa de la història de Catalunya que elaborarien posteriorment els historiadors romàntics —amb les fites essencials que són les guerres contra Felip IV i contra Felip V, sense oblidar ni tan sols la menció explícita de Rafael de Casanova—, amb la valoració positiva de les institucions vigents abans del 1714, «en que las armas de Felipe V, más poderosas que las leyes, hicieron callar todas las instituciones libres en Cataluña».¹⁵

15. Les intervencions de Capmany a les corts es poden seguir a Francisco José Fernández de la Cigoña y Estanislao Cantero Núñez, *Antonio de Capmany (1742-1813). Pensamiento, obra histórica, jurídica y política*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Percopo, 1993, per bé que cal agafar amb moltes precaucions una obra que no correspon

Que aquest austracista que s'exalta amb els records de la història¹⁶ i que ha viscut tant de temps fora de la seva terra no acabi de veure amb bons ulls la mena de societat que la industrialització està produint a Catalunya, com ho mostren les seves impressions de la Barcelona del 1802 en les cartes escrites a Cornide, en què remarca el seu malestar davant l'«estrèpito mercantil y industrial de este pueblo inmenso y vocinglero», i davant d'una ciutat que ha perdut el bon gust d'antany i que s'ha convertit en «lugar de fabricantes, traficantes, carreteros afanados y hurones púnicos hambrientos de dinero y de guardarlo para adquirir más»,¹⁷ és fins i tot comprensible. Són coses que, igual que la recuperació de la llengua, pertanyen a un món del futur, basat en la fàbrica i en el romanticisme, que ell haurà ajudat a crear, però al qual no pertany. El Capmany que s'ha associat al projecte renovador de la Junta de Comerç i que defensa fins a la fi de la seva vida les llibertats perdudes el 1714 té, però, tot el dret a ésser considerat com un dels fundadors de la Catalunya contemporània.

Les *Memorias* són, a més, l'obra més important de la historiografia i del pensament econòmic català de tots els temps. La sola obra de qualitat "europea" que aquest país hagi produït al segle XVIII, que no va tenir la repercussió internacional que hauria merescut pel fet de resultar ofegada per la incapacitat que els "intellectuals" espanyols de l'època van demostrar per comprendre un pensament que era tant pel davant del dels Campomanes i companyia, amb la qual cosa van impedir que fos coneguda més generalment.¹⁸

---

al que promet el títol i que té les limitacions habituals de l'extrema dreta conservadora. Per exemple, el discurs de Capmany a Cadis en defensa del govern representatiu esdevé per a aquests autors «la añoranza de los gremios», i la defensa del sistema representatiu vigent el 1714, que estava en la línia del que s'havia desenvolupat a Anglaterra després de 1688, és interpretada com una nostàlgia de les institucions medievals. Si s'haguessin molestat a llegir els comentaris que fa al reglament dels Comuns s'haurien estalviat aquestes bajanades.

16. Encara que hagi d'ésser una història que s'acaba al segle XVI, perquè li manquen els elements amb els quals hauria pogut estudiar també el segle XVII, cosa que el durà a dir que «el siglo pasado es un vacío en la historia mercantil de Cataluña».

17. Cites que procedeixen de les que fa Ernest Lluch, *El pensament econòmic a Catalunya*, p. 54.

18. No es tracta solament de l'escassa difusió que va tenir a Espanya, com ho mostren

La incomprensió del passat —que reflectia les diferències que separaven una societat catalana en vies d'industrialització del pensament agrarista dominant a Madrid— no justifica, però, l'oblit posterior. Es fa difícil de comprendre que els mil cinc-cents exemplars originals de les *Memorias* bastessin durant prop de dos segles i que no se sentís la necessitat de fer una reedició de l'obra fins que el 1961 la Cambra de Comerç i Navegació, seguint una iniciativa de Jaume Vicens Vives, en va publicar una edició en tres volums, a cura d'Emili Giralt i amb una revisió documental de Carme Batlle, que unificava els textos de les dues parts de l'obra i que és de consulta necessària per a tot aquell que vulgui estudiar l'obra de Capmany.

Esdevinguda rara avui aquesta reedició, que no va arribar a tenir la difusió que hauria calgut, ens ha semblat que valia la pena tornar a posar a l'abast del públic, en la forma mateixa en què va ésser publicat, aquest monument fonamental de la nostra cultura.

* * *

Aquesta edició de les *Memorias* era un projecte que havíem emprès amb Ernest Lluch, que estava molt il·lusionat en la seva realització. Va ésser el mateix Ernest qui va voler que jo n'escrivís la presentació —malgrat que ell podia haver-la fet millor— i, després, la va llegir i aprovar.

N'havíem parlat tantes vegades, que l'aparició d'aquests volums ens fa molt més sensible encara la seva absència. Aconseguir que un dels molts projectes en què l'Ernest havia posat esforç i il·lusió no resti frustrat, ens sembla que és el millor homenatge que podem fer-li.

Josep Fontana

---

els pocs exemplars venuts. Recordi's que a la seva tomba de Cadis es qualificava Capmany, simplement, de «filòlogo».